RADIO FREE EUROPE
EAST EUROPE RESEARCH & ANALYSIS

CZECHOSLOVAK UNIT

PŘEHLED TISKU

Číslo 217/X

Datum 14.9.67.

OBSAH

František PENC /Rudé právo/	První plody nové soustavy řízení	str. 2
Ing. Bohumil SUCHARDA /Rudé právo/	Mzdy do souladu s produktivitou práce	str. 4
lh /Rudé právo/	Start výstavby dálnice napříč republikou	str. 6
Ing. Otakar NOVÁK /Hospodářs.noviny/	Nová opatření v cenové politice	str. 7
Ing. Petr NOVÝ /Lidová demokracie/	Kov budoucnosti	str. 9
gen.poručík V.PRCHLIK: /Obrana lidu/	Hovory před večerkou	str. 10
red.čl. /Impuls/	Spisovatelský sjezd aneb znovu na téma literatura a politika	str. 11
Alexander MATUŠKA /Impuls/	Literatura dneška	str. 13
Jaroslav JANŮ /Impuls/	Realistická estetika je mrtvá	str. 15
red.čl. /Literární noviny/	Oznámení sekretariátu SČSS	str. 16
Ing. Jiří KOSTA /Učitels.noviny/	Vzdělání a ekonomický rozvoj	str. 17
Miloš MOTOŠKA /Reportér/	Jedinečná praxe	str. 19

První plody nové soustavy řízení

BILANCOVÁNÍ PŘED DNEM HORNÍKŮ

František Penc, ministr hornictví

Dne 9. září oslaví již podevatenácté početná rodina horníků a ostatní pracující tohoto odvětví svůj důležitý svátek. Letošní Den horníků je zvlášť důležitým mezníkem, neboť jej prožíváme po zhodnocení prvních výsledků práce v duchu působení nové soustavy řízení.

Jestliže v předcházejících letech byl kladen prvořadý důraz na množství vytěžených tun uhlí a ostatních nerostných surovin navíc pro národní hospodářství, pak v letošním roce je jediným a hlavním kritériem ekonomika těžby a tím ekonomika celého resortu hornictví.

Po dlouhá léta se vkládaly do těžebních resortů značné investiční prostředky, aby bylo možno zabezpečit dostatečné množství tuhých paliv, potřebných rud, magnezitu a dalších nerostných surovin. Velké investice provedené v minulých letech v odvětví pevných paliv přispěly k tomu, že v uhelném průmyslu jsou nyní dostatečné rezervní kapacity, takže havíři mohou dát národnímu hospodářství tolik uhlí, kolik ho potřebuje.

Zavedení nové soustavy řízení a její tlak na racionalizaci výrobní spotřeby v celém národním hospodářství se projevil i zvýšenou hospodárností při spotřebě uhlí. To spolu s velkou iniciativou našich pracujících prakticky vytvořilo trh odběratele, tj. nabídka značně převýšila poptávku. To je jistě velký klad pro celé národní hospodářství.

Tyto tendence se neprojevují jen v odvětví tuhých paliv. Plně si razí cestu i v našem plynárenství, v rudných dolech a magnezitových závodech, v odvětví geologie a těžby živic i v uranovém průmyslu. Do popředí vstoupil boj o ekonomiku. Je radostné, když naši horníci mohou již v prvním roce plného působení nové soustavy řízení konstatovat, že i na tomto úseku se řadí do čela.

Příznivé ekonomické výsledky

Již počátkem hornického roku, po XIII. sjezdu naší KSČ, vyhlásili svůj ekonomický program do roku 1970 s cílem odstranit ztrátovost resortu ve všech letech čtvrté pětiletky. Při plnění tohoto programu bylo dosaženo řady významných úspěchů.

Zlepšila se kvalita výrobků, příznivý byl vcelku i vývoj bezpečnosti a hygieny práce, neboť celková úrazovost se snížila proti předchozímu období o více než jednu čtvrtinu.

Úspěšně pokračuje snižování vlastních nákladů jak v oblasti živé, tak i zhmotnělé práce. V porovnání s rokem 1966 poklesly v prvním pololetí letošního roku mzdové náklady na tunu černého uhlí o 3,9 % a na tunu hnědého uhlí — přes velmi citelné omezování těžby — o 1,4 %.

Při postupném zkracování pracovní doby, která byla proti předchozímu hornickému roku zhruba o 4,5 % nižší, vzrostla produktivita práce na pracovníka — měřená v Kčs hrubé výroby — celkem o 4,7 %, z toho v uhelném průmyslu o 4,4 %, v podnicích rudných a magnezitových dolů o 8,8 % a v odvětví geologie a těžby živic o 10 %. Růst produktivity práce a výkonů se projevil v organizaci našeho resortu za loňský rok úsporou téměř 10 000 pracovníků a letos jen za polovinu roku dalších více než 11 000 pracovníků.

Příznivé ekonomické výsledky umožnily, že v prvním pololetí t. r. bylo prakticky ukončeno zavádění 40hodinové pracovní doby v pětidenním pracovním týdnu pro pracující v podzemí.

Za působení nové soustavy řízení lze konstatovat, že přenesením pravomocí a odpovědnosti na pracovníky chozrasčotní sféry došlo k základní změně v postoji k problémům ekonomiky na všech stupních řízení, tj. jak na oborových ředitelstvích, tak na podnicích, závodech i ve vnitropodnikových útvarech.

Velká iniciativa všech pracujících resortu na všech stupních řízení a hlavně pak na pracovištích přinesla ve vývoji u hlavních ekonomických ukazatelů značné zlepšení díky vysokému překračování závazku celého resortu hornictví na zlepšení tvorby zisku. Tak jen v roce 1966 proti původnímu záměru zlepšit zisk o 559 mil. korun bylo za celý rok dosaženo zlepšení plánovaného zisku za resort celkem o 969 mil. Kčs. To umožnilo výrobním jednotkám přidělit do podnikových fondů navíc 555 mil. Kčs. Tento vývoj pokračuje v letošním roce. Za první pololetí byla tvorba hrubého důchodu překročena o 496 mil. korun a po splnění odvodových povinností bylo do podnikových a oborových fondů přiděleno navíc 370 mil. korun. V roce 1966 odvedl resort na odvodech z hrubého důchodu a zisku navíc 557 mil. Kčs a nejinak tomu bude i letos.

Působení nové soustavy řízení a vytvoření trhu odběratele se pochopitelně plně odrazilo i v investiční výstavbě. Původní rozpis na čtvrtý pětiletý plán byl výrazně snížen, neboť se počítalo ve starých cenách a objemem investic ve výši 18,2 mld Kčs. Po upřesnění a snížení zůstává na objemu 15,1 mld Kčs. Uvolněné prostředky budou moci být účelně využity v jiných odvětvích národního hospodářství.

Výsledky boje za lepší efektivnost celého hornictví přinášejí tedy své první ovoce. Je o to radostnější konstatovat, že těmito výsledky se naše hornictví prakticky poprvé v historii stává aktivním. Přes dotace, které jsou poskytovány dosud resortu včetně investic, které činí 4,8 mld Kčs, byly celkově odvody do státního rozpočtu již za tento rok 5,2 mld Kčs. Tím se podařilo našim horníkům a všem pracujícím resortu začít naplňovat závazek postupně vracet prostředky, které až dosud společnost musela do hornictví vkládat.

Na další cestě za hospodárností

Mohlo by se tedy na prvý pohled zdát, že je vše v pořádku, že vše běží bez problémů a potíží. Naši pracující jsou si však plně vědomi toho, že to to jsou zatím jen první kladné výsledky; budou-li je chtít i nadále udržet a stále zlepšovat, čeká na ně ještě řada úkolů.

Vedle toho, že cílem našich horníků je postupně snižovat cenu těženého uhlí, je před resortem úkol nejtěžší a nejodpovědnější, tj. zastavovat ty doly a provozy, kde výrobní náklady jsou neúnosné a kde již ani další modernizací nelze výraznějším nákladům ovlivnit.

I na tomto úseku jsme již vykonali kus práce. Od roku 1965 do dnešního dne bylo zastaveno a zrušeno celkem 41 provozů s více než 7 tisíci pracovníky. Náročnější však bude splnit další program likvidace neefektivních provozů do roku 1970, který počítá s tím, že v letech 1967—1970 bude v resortu zastaveno dalších 69 provozů (z toho 39 dolů) s celkovým počtem zhruba 14 tisíc pracovníků. To se pochopitelně neobejde bez důsledného vyřešení závažných pracovních a sociálních otázek, které se dotknou všech revírů.

Proto budeme pečlivě dbát a se vší odpovědností zkoumat sociálně politické otázky spojené s náhradním zaměstnáním v duchu směrnic vydaných k tomuto účelu naší vládou. Omezování a uzavírání neefektivních provozů nutně chápeme jako potřebné ozdravení ekonomiky celého odvětví. Podstatou tohoto pozitivního vývoje bude zároveň správně vázat působení plánu a trhu, najít takové ekonomické nástroje, pomocí nichž budeme moci působit na podniky i na pracující, hledat vhodné formy hmotné zainteresovanosti, a to k zabezpečení většího souladu osobních, podnikových i celospolečenských zájmů, a tím vytvářet i předpoklady pro lepší využívání předností socialistického hospodaření k rychlejšímu růstu efektivnosti.

V každém případě však hornictví zůstává hlavním článkem zabezpečení palivových a surovinových zdrojů nutných pro chod našeho průmyslu, pro export i pro zásobování obyvatelstva. Hornické povolání má nadále prvořadý význam pro společnost, jak potvrdil nedávno v Ostravě i soudruh A. Novotný, president republiky a první tajemník ÚV KSČ, když mj. řekl: »To ale nic neměnÍ na společenském postavení hornického povolání, vážnosti k práci horníků, která patří k nejvýznamnějším v našem národním hospodářství a jako takovou ji nadále budeme oceňovat.«

Hodnotíme-li proto dnes ve shrnutí výsledky, kterých bylo dosaženo v uplynulém hornickém roce našimi havíři, musíme jim k těmto výsledkům jen blahopřát. Právem budou proto k letošnímu Dni horníků udělena více než 2300 jednotlivcům, kolektivům i vítězným závodům a podnikům státní i odvětvová hornická vyznamenání.

RUDÉ PRÁVO, 7. září 1967, str. 3.

RUDÉ PRÁVO, 8. září 1967, str. 1. a 2.

HOVOŘÍME S MINISTREM-PŘEDSEDOU STÁTNÍ KOMISE PRO FINANCE, CENY A MZDY A MINISTREM FINANCÍ ING. BOHUMILEM SUCHARDOU

Mzdy do souladu s produktivitou práce

4/217/X

Vláda v těchto dnech schválila směrnici pro regulaci mzdového vývoje. Požádali jsme ministra-předsedu Státní komise pro finance, ceny a mzdy a ministra financí Ing. Bohumila Suchardu, aby odpověděl na některé otázky, které se týkají přijatého rozhodnutí.

■ *Soudruhu ministře, ještě nedávno jsme hovořili o dlouholetém pomalém růstu nominálních mezd u nás v Československu a všeobecně se tento vývoj považoval za neuspokojivý. Proč tedy nyní obavy, když se tempo růstu výdělků zrychlilo?*

Neobáváme se samotného růstu mezd, ale toho, že mu současně neodpovídá vzestup produktivity práce a patřičný vzestup dodávek zboží na trh. Jde přece o to, co a jak se za vyplácené mzdy vyrábí nebo vůbec dělá. Vždyť např. v průmyslu vzrostly v I. pololetí průměrné mzdy o 5 %, produktivita práce však jen o 4,3 %. Ve stavebnictví je tento vztah ještě méně příznivý. Přitom zde, na rozdíl od průmyslu, kde je možno ve II. čtvrtletí pozorovat mírné zlepšení, nezdravá tendence pokračuje. Vím, že je možno namítnout, že dosud nemáme vždy dost spolehlivé metody pro měření produktivity práce, avšak nejen v souhrnu, ale i v řadě odvětví a oborů jsou disproporce tak veliké, že tu nemůže být pochyb o nezdravém vývoji. To ostatně navíc potvrzuje zejména vývoj zásob, které vzrostly za I. pololetí o více než 6 miliard Kčs. To by nemuselo být špatné, kdyby tomu tak bylo v žádaném sortimentu. Tak tomu ale často není, v podnicích mnohdy vyplatili mzdy za výrobky, které pak nejdou na odbyt a leží na skladech.

Vezměme třeba stroje pro zemědělství. Odhaduje se, že jich na skladě leží za 1 miliardu Kčs, a bude to třeba hlouběji rozebrat. Je to na jedné straně dobré znamení, že se opět v další oblasti vytváří trh odběratele, který může vykonávat tlak na dodavatele, a je správné, že zemědělci jsou nároční. Současně tu však jsou umrtveny obrovské prostředky. Výrobní a obchodní podniky se s tím musí vypořádat, aby se vyrábělo to, co je skutečně možno prodat. Trh má být tak účinnou prověrkou, že mzdy nebudou vypláceny za věci, které nejdou na odbyt. A vývoj za I. pololetí naznačuje, že tomu tak ještě často není a navíc že se nám zatím nepodařilo vytvořit situaci, aby se podniky ke korunně dostávaly náročněji.

O mzdách nemůžeme proto hovořit izolovaně od ostatních jevů, od celkového vývoje hospodářství.

■ *Setkal jsem se v podnicích s obavami, zda nejde o ústup od nové soustavy řízení, o návrat k normativům, tedy k administrativně direktivní regulaci mzdového vývoje?*

My přece o vztazích produktivity práce ke mzdám a o potřebě regulace mzdového vývoje nemluvíme až nyní. Hovořili jsme o tom už nejednou loni a letošní květnové plénum ÚV KSČ určité vztahy mezi vývojem mezd, cen a produktivity práce zakotvilo jako součást procesu konsolidace. V podnicích si však nemohou vybírat jenom hrozlinky.

Vláda také nevyhlašuje žádný mzdový strop. Domnívám se však, že by dobří socialističtí hospodáři měli projevovat přinejmenším stejné obavy nad neuspokojivým vývojem produktivity práce, zásob atp. a stejně náročně tomu čelit, jako se obávají administrativních zásahů. Jestliže tomu tak ale zatím často není, jak o tom hovoří vývoj v I. pololetí, nemohou k tomu centrální orgány mlčet. Proto také už v červnu a v červenci rozhodla vláda, aby mj. byly např. zastaveny výplaty záloh ročních podílů na výsledcích hospodaření podniků tam, kde to zatím není s vývojem produktivity práce v pořádku, a obdobně to platí, kde to není v pořádku se zásobami či oběžnými prostředky. Jde v tom všem přece o to, aby se nakonec nedávaly prémie za narušování procesu konsolidace, a v tom jde přece i o střežení samotné nové soustavy řízení a jejího smyslu.

■ *Je to tedy pocit odpovědnosti centra za další hospodářský rozvoj, který vedl k přijetí směrnice vlády?*

Ano, po čase by nám mohly právem samy podniky a obyvatelstvo vytýkat, že jsme včas nezasáhli a nezabránili tomu, aby přicházely do oběhu peníze, které nejsou podloženy užitnými hodnotami žádanými na trhu. Spolu s ostatními opatřeními úvěrové a cenové politiky jsou to proto všechno kroky na obranu nové soustavy řízení, abychom ji nediskreditovali.

■ *Zdůraznil jste, že směrnice vlády není míněna jako direktivní ukazatel, ale jako orientace pro obory a podniky. Vezmeme-li však v úvahu, že v podnicích si po dlouhá léta navykli tyto vztahy chápat právě takto, není tu nebezpečí, že se v praxi orientační ukazatel přece jen změní v direktivní?*

Jsou tu především dvě nebezpečí a žádnému z nich nelze podlehnout. Především nebezpečí bezstarostně mávnout rukou nad nepříznivým vývojem a místo pozornosti věnované pořádku ve výrobě, v práci, v uplatňování techniky, náročnosti, kázni ap. uchylovat se jednoduše pod křídla »teoreticky nedořešených otázek«. S tím nelze souhlasit. Ostatně je to běžná věc i v kapitalistických zemích s rozvinutým trhem střežit v regulaci mzdového vývoje i žádoucí vztahy mezi produktivitou a mzdami. Stejně tak je však naprosto nesprávné nějaká administrativní pojetí regulace vývoje mezd a produktivity práce, nejde v tom přece o vykázání produktivity na papíře. Myslím, že však nejeden vedoucí pracovník právě na něco takového čeká: tak dejte mně shora ukazatele a já už je »nějak zajistíme«. Je to pohodlnější...

■ *Mohl bych to potvrdit, neboť nedávno jsem se s takovými názory setkal na jedné besedě s řediteli...*

Řízení mzdového vývoje se musí dít na základě hluboké analýzy, při které nestačí jen porovnat průměrné výdělky s ukazatelem produktivity práce. Je nezbytný konjunkturní rozbor, co trh žádá a co ne, za jaké ceny (a to nejen doma, ale i na světových trzích), rozbor technické úrovně výroby i výrobků atp. Na tom všem nakonec závisí i správný rozvoj produktivity práce a mezd. Navíc je to předpoklad rozvoje úspěšného podnikání.

Očekávali jsme, že si podniky podle stanoveného pracovního programu na základě takovéto analýzy vypracují i koncepci mzdového vývoje o reálném přínosu výroby a její efektivnosti. Při probíhající prověrce kolektivních smluv se však ukazuje, že tomu tak často není. Je přitom jistě nenormální, jestliže ještě v polovině roku ani ne bylo na 30 % kolektivních smluv registrováno. Sám jsem se přitom pře-

svědčil na konkrétních případech, že to nevadilo ani ředitelí, ani předsedovi závodního výboru a že ani nevěděli, proč kolektivní smlouva nebyla registrována. A přitom k obsahu kolektivní smlouvy patří i vztah produktivity práce a mezd...

■ *Mnohé podniky si mohou rychlejší tempo růstu mezd dovolit proto, že se jejich důchody v letošním roce vyvíjejí mnohem příznivěji, než se předpokládalo, a to nejen proto, že lépe hospodaří, ale také pro některé nedostatky a chyby cenové přestavby. Zřejmě proto se někdy setkávám s názory, zda by nebylo lépe působit na důchodovou situaci (a jejím prostřednictvím i na vývoj mezd) cenovou politikou?*

To rozhodně nelze přejít. Důchodová pozice podniků se vyvíjela jinak (pro podniky většinou příznivěji), než se předpokládalo. O tom jednalo už květnové plénum ÚV KSČ. Nemíníme samozřejmě vytvářet do budoucna nějakou »uravnilovku« v důchodech podniků nebo v rentabilitě. Pokud budou vyšší důchody v souladu s dosaženými hospodářskými výsledky, je to v pořádku.

Tentokrát tu však zatím vždy zdaleka nejde o důchody z takového souladu. Proto jsou nutné některé opravy nežádoucích jevů a nahodilostí z první etapy přestavby velkoobchodních cen. Vláda už podnikla v tomto směru některé kroky. Kromě toho příznivější důchodová pozice podniků dovolila přikročit k tomu, aby si přírůstek zásob a všech oběžných prostředků kryly podniky vlastními zdroji místo úvěrem. Nežádoucí vývoj zásob vedl ke zvýšení úrokových sazeb a má rovněž důsledky pro výpočet odvodů do státního rozpočtu. Přistupujeme však také ve spolupráci s ostatními příslušnými orgány mj. k rozsáhlé prověrce první etapy cenové přestavby, která má opravit vzniklé chyby a postihnout případnou spekulaci podniku, není však namířena proti zdravé podnikavosti. Do 15. září mohou však podniky na základě vlastních znalostí, vlastní kontroly bez postihu vrátit společnosti to, co jim nepatří. Po 15. září musí však podniky počítat s tím, že u zjištěných nedostatků půjde nejen o prostou nápravu, ale i o dodatkové odvody vedle postihů, kde půjde o závažné případy.

■ *V podnicích dobře vědí o některých nezasloužených výhodách, jež pro ně vyplynuly z cenové přestavby. Lze tedy snad s jejich pochopením počítat. Byl jsem nedávno v Technoplastu Chropyně a tam již několik miliónů korun takto dobrovolně vrátili.*

Ano, vždyť i v tom jde o přístup k nové soustavě ne slovy, ale činy, a k jejímu střežení v zájmu samotných podniků a rozvoje podnikání. Ale setkáváme se i s velkým nepochopením. Z některých podniků píší protestní dopisy a v jednání jsou kladeny otázky: kdo to má v podnicích utáhnout? Cožpak ale naše národní hospodářství, naše republika může »utáhnout« např. takový vývoj zásob a produktivity práce, jak to známe z I. pololetí? Ekonomické nástroje řízení nejsou sedativum, které by mělo uklidňovat, které se nemá nikoho a ničeho dotknout: Jejich účinnost v této etapě je právě v tom, že se podniků »dotknou«, že je povedou nebo přinutí k zlepšení jejich práce, kde je nežádoucí vývoj, aby nakonec nebyly přímo nebo nepřímo postihovány v rozvoji ty podniky, které dávají všechny své síly tvořivé socialistické podnikavosti pro nápravu a zdar dalšího rozvoje. A to je přece konkrétní práce vedoucí ke konsolidaci hospodářství.

Rozmlouval Z. SULC

RUDÉ PRÁVO, 8. září 1967, str. 1. a 2.

RUDÉ PRÁVO, 9. září 1967, str. 1.

6/217/X

Start výstavby dálnice napříč republikou

Zatím Praha—Mirošovice a spojka na Benešov ■ Šestiproudá vozovka ■ Ročně nejméně 60 km dálnice

PRAHA 8. září (lh) — V Praze na Spořilově, na poli na okraji města, se objevil základní kámen označující nultý kilometr čs. dálnice. V pátek slavnostně zahájil jménem vlády republiky ministr dopravy A. Indra — spolu s ministry B. Lomským, S. Takáčem a J. Kudrnou — výstavbu dálniční páteře republiky. V první etapě povede z Prahy do Brna a Bratislavy. Do roku 1970 má být hotov první úsek, z Prahy do Mirošovic s odbočkou na Benešov. První buldozery a skrejpry se v pátek na Spořilově zahryzly do země.

Ministr dopravy A. Indra ve svém projevu uvedl, že tvar a poloha naší republiky velmi naléhavě vyžadují vybudování moderní dálniční sítě pro rychlé a bezpečné spojení různých oblastí naší země. Již dnes intenzita silničního provozu roste u nás ročně téměř o deset procent. Dálniční systém také značně zvýší bezpečnost silniční dopravy, podle zkušeností z jiných států až trojnásobně. Není možno podceňovat ani mezinárodní význam dálnic. I sousední státy urychleně doplňují své již poměrně rozsáhlé dálniční sítě a ty země, které dosud dálnice neměly, je začínají chvatně stavět. Vzniká nebezpečí naší dopravní izolace.

První část dálnice — prohlásil ministr A. Indra — bude naší společnost stát bez další rozestavěnosti 738 miliónů Kčs. To je ovšem teprve začátek a podle našeho programu by měla celá dálniční síť výhledově měřit asi 1700 kilometrů. Základní páteří bude zahajovaná dálnice Praha—Brno—Bratislava. Náklady na celou výhledovou dálniční síť se odhadují na 30 miliard Kčs.

První dálniční úsek, který má být hotov do roku 1970, počítáme zatím na desítky kilometrů. Tato část bude mít šest jízdních pruhů rozdělených po třech čtyřmetrovým dělicím pásem. Navrhovaná cestovní rychlost je kolem 120 km v hodině. Křižovatky budou mimoúrovňové. I na tomto poměrně krátkém úseku bude více stavebních partnerů, takže vznikne i konkurence v rychlosti a kvalitě výstavby. Pražské napojení dálnice a část ze Spořilova do obce Čestlice budují Vojenské stavby z Prahy, další část do Mirošovic, Stavby silnic a železnic a spojku Mirošovice—Benešov pracovníci Dopravních staveb z Olomouce.

Hlavním cílem při tom musí být kvalita všech prací.

Podle slov odborníků ministerstva dopravy nutno co nejdříve vytvořit předpoklady pro roční výstavbu nejméně šedesáti kilometrů dálnice. Znamená to, že se bude pracovat na více úsecích najednou. Mají se budovat souvislé, ucelené úseky, které co nejdříve poslouží také motoristům.

Ministr A. Indra hovořil při zahájení výstavby rovněž o potřebě trvalého účelového zdroje financování výstavby a údržby dálnic a později i celé silniční sítě. V současné době připravuje ministerstvo financí spolu se Státní plánovací komisí a ministerstvem dopravy zřízení silničního fondu. Předpokládá se, že by vznikl již od ledna příštího roku. Vytvoří zdroje pro urychlení tempa výstavby moderních silničních spojů.

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY, 8. září 1967, str. 4. a 5.

7/217/X

Nová opatření v cenové politice

První etapa přestavby velkoobchodních cen a zavedení nové ekonomické soustavy vytvořilo jen základní podmínky pro fungování ekonomického mechanismu. V této fázi nebyly a ani nemohly být vytvořeny všechny nezbytné předpoklady pro racionální hospodářský rozvoj. V ekonomice nebyl odstraněn stav nerovnováhy, ani její vnitřní příčiny. Ty byly jen částečně omezeny, a tak se deformovanými ekonomickými vztahy nerovnováha dál reprodukuje.

DOSAVADNÍ CENOVÁ SOUSTAVA — ODRAZ EKONOMICKÉ NEROVNOVÁHY

V nynější ekonomické nerovnováze nejde o prostý nesoulad mezi nabídkou a koupěschopnou poptávkou. Nelze proto také řešit nerovnováhu jednorázovým vyrovnáním poměru mezi nabídkou a poptávkou buď prostřednictvím finanční a úvěrové soustavy, nebo zvýšením cen. Analýzy stavu ekonomiky potvrdily, že vnitřní, povrchnímu pohledu skrytá příčiny ekonomické nerovnováhy spočívají v nízké ekonomické efektivnosti rozvoje našeho národního hospodářství, že rozvoj výrobních sil zaostává za rozvojem výrobních sil ve světovém hospodářství. Příčiny tohoto zaostávání však nejsou v materiálních a subjektivních podmínkách, nýbrž v tom, že dlouholetá ochrana a izolace před ekonomickým tlakem světové ekonomiky umožnila naší výrobě zaostávat v soutěži se zahraničními výrobci. Rovněž ekonomická izolace výroby od vnitřního trhu spotřebního zboží vytvořila značné deformace v relacích velkoobchodních a maloobchodních cen spotřebního zboží. Struktura spotřeby a výroby se vyvíjela odtrženě od reálných ekonomických podmínek ve výrobě a na trhu spotřebního zboží.

Řešení nerovnováhy v rozvoji národního hospodářství přímo souvisí s prosazováním principů ekonomické efektivnosti do konkrétních ekonomických vztahů, a to především do cen a jejich relací. Jedině prostřednictvím cen lze odlišit efektivní výrobu od neefektivní a přímo ovlivňovat reprodukci výroby a spotřeby v souladu se společenskou efektivností.

Naše ekonomika je neoddělitelnou a podřízenou součástí světové ekonomiky. Neuznávat to znamená zříci se světového hospodářského pokroku a zabrzdit další rozvoj společenských výrobních sil. Proto ekonomické vztahy, jimiž se zapojuje naše hospodářství do mezinárodní dělby práce a dělby výrobních programů, mají rozhodující kriteriální funkci pro formování vnitřních ekonomických poměrů. Platí to jak pro sféru výroby a spotřeby, tak i pro vnitřní trh, který je součástí světového trhu. Ten, kdo zdůrazňuje prioritní funkci vnitřního trhu, vztahů nabídky a poptávky pro cenovou politiku a odmítá kriteriální funkci cen zahraničního obchodu i pro formování relací cen produkce určené pro vnitřní spotřebu, podléhá povrchnímu zdání nezávislosti vnitřního trhu. Nevidí, že teze o plánovitém sbližování vnitřních cenových relací s relacemi na světových trzích je jen ve zdánlivém rozporu s požadavkem, aby vnitřní ceny a jejich relace vyjadřovaly podmínky vnitřního trhu.

Uplatnit principy ekonomické efektivnosti odvozené od postavení národního hospodářství ve světové ekonomice znamená vycházet z reálných ekonomických vztahů, jimiž jsme spjati se světovou ekonomikou, tzn. kalkulovat s cenami, které realizujeme při vývozu a dovozu. Je-li tuzemská výroba dražší než dovoz, musíme buď výrobu zlevnit, nebo ji opustit a přejít na dovoz. Obdobně to platí i při vývozu. Přitom však existují výroby, které jsou efektivní pro tuzemskou spotřebu (protože jsou lacinější než dovoz), ale neefektivní pro vývoz. V takových případech je rozvoj výroby oprávněn jen v rozsahu potřebném pro tuzemsko.

Aby se tyto principy ekonomické efektivnosti skutečně do hospodářského rozvoje prosadily, je nezbytné je postupně a důsledně prosazovat do cenových relací a opustit zásadu jednotnosti cen, které stírá rozdíly v ekonomické efektivnosti mezi výrobou pro tuzemsko a pro export. Ceny pro výrobce i spotřebitele musí co nejvěrněji odrážet různost skutečných ekonomických podmínek, které vytvářejí mezinárodní dělbu práce a které fakticky existují vůči národnímu hospodářství. Diferenco v cenách produkce pro tuzemsko, pro vývoz nebo z dovozu budou vytvářet i bázi pro diferenciaci v ekonomických podmínkách rozvoje jednotlivých výrob. Z toho se pak dále odvíjejí další vztahy k investování, rozdělování práce mezi odvětví, k dovozu, aby se prosadily principy ekonomické efektivnosti do

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY, 8. září 1967, str. 4. a 5.

celkového společenského reprodukčního procesu. Jedině tak lze efektivně zapojovat naši ekonomiku do mezinárodní dělby práce a využívat možností hospodářské spolupráce k racionálnímu rozvoji výrobních sil.

Reforma cenové soustavy by byla nedplná, kdyby se s postupným sbližováním relací velkoobchodních cen s relacemi cen v zahraničním obchodě nesbližovaly relace mezi velkoobchodními a maloobchodními cenami a nesjednotilo zatížení spotřebního zboží daní z obratu. Dnešní diferenciace daňového zatížení není racionální. Většinou je důsledkem toho, že maloobchodní ceny nereagovaly na měnící se ekonomické podmínky ve výrobě a zahraničním obchodě. Odtrženost cen velkoobchodních od maloobchodních je tak i odtržeností výroby od spotřeby. Přímá vazba mezi maloobchodními a velkoobchodními cenami a postupné sjednocování daňového zatížení spotřebního zboží je nezbytnou podmínkou jak pro fungování ekonomického mechanismu, tak i pro racionální rozvoje výroby i spotřeby živ. prostředků.

CÍLE EKONOMICKÉ REFORMY V CENOVÉ POLITICE

Stručně lze vyjádřit hlavní cíle reformy ekonomických vztahů takto:

— odstranit deformace ve vztazích vnitřní ekonomiky k mezinárodní dělbě práce; předpokládá to postupně přibližovat úroveň a relace vnitřních cen k úrovni a relacím v cenách zahraničního obchodu;

— odstranit deformace ve vztazích výroby k osobní spotřebě sjednocením daňového zatížení spotřebních výrobků (při respektování společensky a ekonomicky odůvodněných odchylek). To předpokládá sbližovat relace mezi velkoobchodními a maloobchodními cenami. K tomu se pojí i odstraňování deformací mezi výrobou a spotřebou v případech, kdy i v oblasti výrobní spotřeby existují ekonomicky neúčelné dotace nebo intervence, jež zkreslují ekonomické vztahy mezi výrobou a spotřebou.

Při řešení deformací v cenové soustavě nelze abstrahovat od konkrétní situace, která vznikla po první etapě přestavby velkoobchodních cen. Zvláště při rozpracování perspektivního plánu vývoje cen je nutné brát v úvahu vývoj cen na světových trzích.

Situace po první etapě přestavby velkoobchodních cen je jiná, než se očekávalo. Nejvýraznější rozdíly jsou v úrovni důchodů a výsledném zvýšení velkoobchodních cen. Při přípravě přestavby velkoobchodních cen se nepočítalo s takovým zvratem v růstu důchodů, který vznikl během roku 1966 po stagnaci v předchozích létech (např. v odvětví paliv byl místo předpokládaného růstu nákladů na těžbu vývoj úplně obrácený). Nepočítalo se ani s některými metodickými změnami, zejména v odpisové politice, které ovlivnily výslednou úroveň zisku.

Nepřesné byly i propočty (či spíše odhady) očekávaného zvýšení úrovně velkoobchodních cen zejména u velkoobchodních cen v prvovýrobě, a z toho plynoucích cenových vlivů na další odvětví. Vedle podcenění očekávaného zvýšení úrovně velkoobchodních cen, podílí se na rozdílech mezi předpokladem a výsledkem první etapy přestavby velkoobchodních cen především dodatečné započtení nákladů dosud dotovaných ze státního rozpočtu do nákladů na výrobu. Jak ukazují prověrky, nebyly mnohdy dodržany stanovené zásady v podkladech pro propočet úrovně velkoobchodních cen. Tím vzniklo i neoprávněné zvýšení těchto cen i zisku.

I když důsledek výsledného zvýšení velkoobchodních cen na oblast spotřebních výrobků, a tedy na daň z obratu a maloobchodní ceny, nepřekročil očekávání, přesto větší zvýšení celkové úrovně velkoobchodních cen výrazně ovlivnilo úroveň cen v ostatních sférách konečného užití (tj. náklady na investice a vývoz, výdaje na společenskou potřebu).

Nejvážnější byly narušeny záměry první etapy přestavby velkoobchodních cen ve stanovení úrovně cen dovážených výrobků. Vliv dovážených surovin a materiálů se podcenil a jejich ceny nebylo možné až podle výsledků cenové přestavby měnit.

Při dalším postupu ekonomické reformy v cenovém systému je nyní nutné vyřešit nejen problémy, o nichž se nepočítalo v první etapě, nýbrž rozšířit tuto problematiku i o nepřímý vliv velkoobchodních cen dovážených výrobků a nepředpokládané dotace ze státního rozpočtu. V další fázi by však nebylo správné napravovat nedostatky stejným způsobem, jako bylo realizována první etapa, která neměla mít přímý vliv na důchody podniků. Řešení disproporcí je třeba spojit s urychlením dalšího postupu reformy cenového systému a všechny další cenové úpravy uskutečňovat tak, aby preferovaly rozvoj efektivní výroby a zvyšovaly ekonomický tlak na výrobu neefektivní, a to v souladu s principy ekonomické efektivnosti výroby a zásadami cenové politiky vyjádřenými v červencovém usnesení vlády o opatřeních pro převod čtvrtého pětiletého plánu na nové ekonomické podmínky a pro vypracování plánu na rok 1968.

NÁVRH PLÁNU VELKOOBCHODNÍCH CEN

Směrnice pro vypracování plánu vývoje velkoobchodních cen na rok 1968 počítá s rychlejším postupem ekonomické reformy, a to v těch směrech:

— zvýšením cen odstranit podhodnocení. Důsledně uplatnit relace podle zahraničních nákupních cen a vytvořit tak kalkulační základnu v celé oblasti dovozu na bázi reálných cen zahraničních trhů;

— snížením cen energetického uhlí, zavedením revizních cen a zrušením cen franko odběratel přizpůsobit soustava cen paliv změněné situaci v palivo-energetické bilanci a zároveň působit k ekonomicky efektivnímu využití palivo-energetických zdrojů jak v jejich výrobě (těžbě), tak i ve spotřebě;

— výrazným snížením dotací ze státního rozpočtu do průmyslu zreálnit ekonomické vztahy mezi výrobou a spotřebou;

— zvýšením cen stavebních hmot a produkce některých rozvojových oborů spotřebního průmyslu posílit ekonomické podmínky pro urychlení jejich rozvoje.

Žádoucího ekonomického efektu z těchto cenových opatření lze dosáhnout jedině tak, že zvýšení cen dovážených surovin a materiálů a snížení dotací bude utlumeno ve výrobní sféře a nezvýší ceny produkce konečného užití. Zejména nelze připustit zvýšení cen podprůměrné efektivní produkce pro vývoz. I když se v důsledku vzájemných cenových vlivů ve směrnicích vlády počítá se zvýšením průměrné úrovně velkoobchodních cen v průmyslu asi o 2,5 %, připouští se zvýšení cen u produkce pro konečné užití jen v minimálním rozsahu (asi 0,5 %).

Mají-li ekonomické výsledky plánovaných opatření mít racionální účinek na rozvoj národního hospodářství, je potřebné, aby se změny relací velkoobchodních cen dovážených surovin a materiálů promítly i do cenových relací produkce zpracovatelského průmyslu, a tak působily i ve spotřebě k efektivnějšímu využívání surovin a materiálů. Proto současně s řešením důsledků zvýšení cen surovin a snížení dotací do průmyslové výroby je uplatňována cenová diferenciace oborů podle efektivnosti, a to zejména v poměru k cenám konkurenční produkce z dovozu (chemický průmysl, některé obory spotřebního průmyslu), k cenám realizovaným při vývozu (především strojírenství) a u spotřebních výrobků určených pro tržní fondy s ohledem na relace v maloobchodních cenách (spotřební průmysl). Proto se bude již od příštího roku dále rozvíjet cenová diferenciace podle kritérií ekonomické efektivnosti výroby, a to jak mezi různými druhy výrob, tak i v rámci jednoho druhu výroby podle ekonomických podmínek odbytu (tuzemský trh, vývoz, dovoz).

Realizace cenových opatření vyvolává naši tendenci reagovat na ekonomický tlak cenových opatření neregulérním způsobem nejen při zpracování návrhu plánu, nýbrž i při realizaci. Kdyby nedodržení stanovených směrnic i plánu vývoje cen na rok 1968 (zejména pokud se týká úrovně cen produkce konečného užití) mělo být tolerováno, nemělo by smyslu tato ekonomicky nezbytná opatření zavádět. Proto je nutné věnovat tomuto úkolu veškerou péči. S realizací úprav velkoobchodních cen se počítá začátkem příštího roku. Je to úkol sice velký, ale pro ekonomický rozvoj národního hospodářství nutný.

ING. OTAKAR NOVÁK,
Státní plánovací komise

8/217/X

LIDOVÁ DEMOKRACIE, 9. září 1967, str. 1.

9/217/X

K letošnímu Dni horníků

Kov budoucnosti

Stává se u nás dobrou tradicí, že každoročně 9. září slavíme Den horníků. Hornické povolání je v naší zemi považováno za zvláště významné zejména proto, že v souvislosti s vysokým tempem průmyslové výstavby a výroby vzrůstá i potřeba kovů a především energie. V době, kdy klasické energetické zdroje a zásoby rudných surovin se postupně vyčerpávají, nebo jsou na hranici rentability těžby, byla objevena rozsáhlá ložiska uranu — kovu s nesmírným významem pro budoucnost.

Historie průmyslového využití uranu začíná prakticky za druhé světové války, přesněji řečeno v roce 1942, kdy italský fyzik Enrico Fermi sestrojil v Chicagu první atomový reaktor. Od té doby uplynul velmi krátký čas k výrobě první atomové bomby a nastala značná poptávka po uranu. Na geologický výzkum a průzkum a na těžební a zpracovatelské práce vynakládaly hlavně velmoci obrovské finanční prostředky. Bylo vybudováno velké množství dolů pro těžbu uranu a zároveň úpraven, které zpracovávaly vytěženou surovinu. Vypukla „uranová horečka".

My jsme se v poválečných letech připravili na mohutný růst těžby uranových rud. Postupně se zvyšoval objem geologického průzkumu a byla objevena a prozkoumána nová, rozsáhlá ložiska uranových rud. ČSSR se tímto rozvojem dostala na přední místo ve světě v těžbě uranových rud.

Dá se říci, že v krátké době bylo vybudováno nové odvětví národního hospodářství s progresivně rostoucími výrobními úkoly, které se postupem času stalo vysoce efektivním. Tento vývoj by nebyl možný bez rozsáhlé pomoci sovětských specialistů, strojů a zařízení i přímé finanční pomoci.

Vývoz uranu zajistil pro rozvíjející se československé hospodářství dovoz značného množství surovin a potravin ze Sovětského svazu. Československý uran se významnou měrou podílel na zlomení atomového monopolu USA. Přitom se vývoz uranu do SSSR uskutečnil za ceny pro Československo výhodné.

Dalším důležitým mezníkem v historii tohoto zajímavého kovu byl rok 1954, kdy zahájením provozu první atomové elektrárny v SSSR byly nastíněny reálné perspektivy využití uranu jako energetického zdroje. Muselo se však uskutečnit ještě mnoho vědeckých výzkumů a technických propočtů, než se přikročilo k výstavbě jaderné elektrárny i u nás.

Při zpracování koncepce výstavby jaderných center v ČSSR se počítá s tím, že jejich provoz bude zabezpečovat náš vlastní uran, a to po celou dobu jejich životnosti.

V ČSSR je vybudování speciální organizace, náhrnující podniky, které se zabývají průzkumem, těžbou a zpracováním uranu a v současné době i vývojem palivových článků pro atomové elektrárny. Toto odvětví dosáhlo za více než dvacet let svého trvání významných úspěchů. Metodika průzkumných prací je velmi detailně propracována, průzkumné přístroje jsou na vysoké technické úrovni. Při těžbě uranu se používá nejprogresivnějších metod. Dokud to přírodní podmínky dovolují, používá se v dolech většinou mechanismů. Byly vybudovány moderní velkokapacitní těžní jámy, které v rudném hornictví stěží najdou obdoby. Pracovníci uranového průmyslu stojí svými výkony na špičce v hornictví. V paměti odborníků je zachovány rychloražba překopu v Příbrami, která svého času znamenala světový rekord v ražbě důlního díla.

Přitom se nezapomíná ani na bezpečnost a péči o zdraví horníků a na její zabezpečení se ročně vynakládají miliónové částky. Horníci, kteří jsou po určitou dobu vystaveni účinkům radioaktivního záření, se po čase přemisťují na jiné pracoviště, kde toto nebezpečí nehrozí. Je dobře postaráno o jejich periodické lékařské prohlídky, o sanatorní a lázeňskou péči.

Uranový průmysl dává tisícům našich pracujících možnost poměrně vysoko honorovaného zaměstnání, bydlení v nových, moderních bytech, prostě zvyšování životní úrovně.

Za léta existence uranového průmyslu se vytvořil kolektiv pracovníků, který je s to zvládnout i poměrně nenadálé technické problémy. Horníci uranového průmyslu na základě svých bohatých zkušeností v ražbě podzemních děl vzali na sebe i závazek — stavbu přivaděče pitné vody ze Želivky pro Prahu. To, znamená v poměrně krátké době vyrazit přes 50 km podzemní štoly místy v neuvěřitelně těžkých přírodních podmínkách. Přitom je tato práce vysoce náročná z hlediska technického provedení ražby.

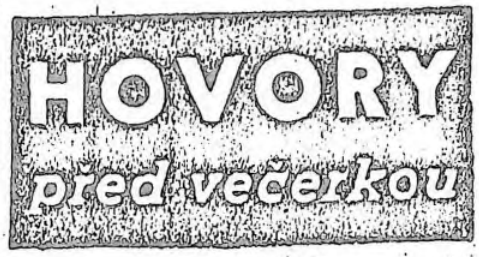
Technika dávno překonala primitivní nástroje starých havířů a její rozvoj vynáší stále více do popředí i kov budoucnosti — uran. Naše země má nejlepší předpoklady pro jeho využití a přebudování naší elektroenergetiky na progresivní technické a palivové bázi. A jestliže dnes slavíme Den horníků, pak poděkujeme za příkladnou a obětavou práci především těm, kteří naší budoucnost spolu s pracujícími ostatních odvětví již dnes připravují — horníkům a technikům československého uranového průmyslu.

Ing. PETR NOVÝ

OBRANA LIDU, 9. září 1967, str. 6.

10/217/X

Na otázky redakce Čs. armádního rozhlasu odpovídá generálporučík Václav PRCHLÍK

● **Před nedávnem prošla tiskem krátká zpráva o přijetí představitelů jednoho svazku vojenských silničářů na ÚV KSČ, kde podali své účty o splněných závazcích, uzavřených na počest XIII. sjezdu strany. Někteří lidé se ještě dnes dívají na vojenské silničáře jako na recidivisty, politicky méně spolehlivé, prostě jako na bývalé PTP. Snad by neškodilo, soudruhu generále, kdybyste posluchačům přiblížil práci a život silničního vojska.**

Takové představy a názory na vojenské silničáře ještě doznívají, a to nejen mezi občany, ale, bohužel, i mezi vojáky z povolání. Je to ovšem pohled z gruntu nesprávný.

Potřebu a důležitost tohoto druhu vojska znali už staří římští vojevůdcové: o tom svědčí např. slavná cesta Via Apia, či mosty postavené caesarovskými legiemi přes Rýn.

Historie našeho silničního vojska pochopitelně do tak dávné doby nesahá. První silniční jednotky vznikly v druhé světové válce a v Karpatech či při osvobozování naší republiky sehrály důležitou úlohu. V poválečných letech pak silniční vojsko prošlo složitým vývojem — přes technické jednotky až k dnešní podobě.

Příslušníci někdejších technických jednotek nedostávali například zbraně, neděli ani základní vojenský výcvik, do těchto jednotek byli zařazováni lidé s různými „škraloupy" z civilu. To bylo před patnácti lety. Od r. 1954 se ale situace změnila a silniční vojsko je pravidelnou — a vůbec nepřeháním — v současné době velmi důležitou součástí naší armády. Má konkrétní předurčení, program výcviku i speciální přípravu. V případném současném konfliktu bez hladkého přesunu vojsk, dobré organizace a regulace dopravy, sjízdných silnic, mostů atd. by se nedala zabezpečit bojová činnost armády. A tenhle úkol leží především a hlavně na bedrech silničářů.

Přes poměrně krátkou dobu svého trvání dosáhlo silniční vojsko v bojové a politické a speciální přípravě dobrých výsledků. Vždyť překlenout pod plánovanou normu Slapskou vodní zádrž mostem dlouhým 210 metrů — to dokáže jen sehraná a dobře vycvičená parta. Některé dřevěné výpomocné mosty vojenských silničářů dodnes stojí na Hornádu, řece Bečvě, přes Svitavu a jinde a spolehlivě slouží. Silničáři se vyznamenali na loňském spojeneckém cvičení „Vltava", při němž v okrese Tábor škody na silnicích způsobené tak rozsáhlým cvičením představovaly pouze 15 % částky, kterou předpokládala tamní okresní správa silnic. Výmluvným svědectvím o těch, kdo dnes slouží u silničního vojska, je například fakt, že jen v letech 1956—1960 byl udělen odznak vzorného vojáka 1200 silničářům, v poslední době byly vyšším jednotkám propůjčeny Řád práce, Řád rudé hvězdy a vyznamenání „Za zásluhu o výstavbu" atd.

Tím ovšem nechci tvrdit, že u všech příslušníků i jednotek je to s organizovaností života a výcviku, s kázní, s vystupováním na veřejnosti a vojenskou zdvořilostí v pořádku. Sami znají, kde je bota tlačí a situace se postupně lepší.

● **Pokud vím, tak některé jejich stavby mají význam i pro naše národní hospodářství.**

Známá je účast na širokorozchodné trati na Slovensku, výstavba letišť (v současné době právě Ruzyň a cesta odtamtud na náměstí Říjnové revoluce), mnohé podjezdy a nadjezdy a další stavby inženýrského charakteru, které provádějí Vojenské stavby a silniční vojsko je zabezpečuje pracovními silami. Tato práce plně odpovídá charakteru výcviku a speciální přípravě silničního vojska.

● **Silniční jednotky pracují pro vojenské útvary. Pokud vím, ne všichni velitelé těchto útvarů jim vytvářejí potřebné podmínky.**

Bohužel. Životní podmínky silničních jednotek nejsou růžové a někdy jsou dokonce velmi špatné. Zvlášť těžce nesou, když velitelé a političtí pracovníci některých vojenských útvarů odmítají propůjčit jim kulturně osvětová a sportovní zařízení a prostředky pro účelné využití volného času a pro rozvoj zájmové činnosti. A přitom pracují pro ně. Je to trochu macešské a nespravedlivé. Zřejmě i my budeme muset prověřit zásobování silničních jednotek tímto materiálem.

ROČNÍK 2/1967

IMPULS, č. 7/67, 1.září 1967, str. 481. a 482.

Г6

11/217/X

Spisovatelský sjezd aneb Znovu na téma literatura a politika

Nejnaléhavější otázky, které provázejí naši literaturu od druhé světové války, se stále točí okolo vztahu literatury a politiky. Na začátku se mnozí domnívali — a taky to někteří tvrdili —, že do toho těsného svazku nutí literaturu politika. Že chce, aby jí sloužila. A že literatura zaslepeně tomu volání poslouchá. Nutno říci, že rozvoji literatury opravdu mnoho neprospělo, jestliže se při tomto spojení zanedbávala specifičnost literatury a její společenské funkce. A zvláště ne, když se onen vzájemný vztah někdy deformoval na jednostranný normativní diktát politiky, v několika případech dokonce na diktát administrativní. Ale rozhodně neplatí, že by literatura byla do tohoto vztahu zatažena proti své vůli a proti své přirozenosti.

Nejpřesvědčivějším důkazem proto je, že spisovatelské sjezdy byly právě od II. sjezdu v roce 1956 až do letošního při svém jednání víc zaujaty politikou než literaturou. A to z vlastní vůle. Dokonce tím vyvolávaly u politiků kritické výtky, že se málo věnují literatuře, tj. hodnocení literární tvorby a diskutování o literárních problémech. Tahle výtka se dá uplatnit o letošním sjezdu zvlášť oprávněně. Tam se například stala středem pozornosti otázka zahraniční politiky naší vlády ve vztahu ke konfliktu na Středním východě. Nebo otázka tiskového zákona, aneb cenzury. A zvláště pak otázka politické moci. Tahle otázka ovšem nemusí končit u aktuálního problému, jak zabránit zneužívání politické moci důslednou demokratizací socialistického zřízení, našeho stranického i všeho ostatního života (což se týká ovšem i samotné svazové instituce spisovatelské), ale může nabýt skrytě nebo otevřeně perspektivu otázky politické moci ve státě vůbec aneb otázky samotného společenského řádu. A jestliže se v blízkosti úvah o demoralizujícím vlivu moci na její nositele mluvilo také o létech poválečných, tedy o letech, kdy se začala uskutečňovat revoluční přestavba celé naší společnosti ve smyslu socialismu, kulturu v to počítaje (tj. kulturu, jejímž dominantním rysem je právě demokratičnost!), jako o letech „temna", spojených dokonce s temnem let nacistické okupace, a jestliže se dále v těchto souvislostech objeví hold buržoazní demokracii, pak se nelze příliš divit, když politikové začnou klást spisovatelům nedůvěřivou otázku, zda tu nejde o diskreditaci socialistické moci, socialistického zřízení, socialistické kultury.

Strana svým XIII. sjezdem v minulém roce uvedla do pohybu problematiku nového perspektivního řešení ekonomické soustavy, řízení, vědeckotechnické revoluce a s tím spjatou otázku odborné kvalifikace (inteligence) a v oblasti kulturní politiky přinesla pozitivní program, který byl širokým fórem umělců a kulturních pracovníků přijat jako principiální a dost široká a pevná základna pro další vývoj a pro nové řešení vztahu umělecké tvorby a politiky. Byl v něm respektován princip osobní odpovědnosti, důsledné demokratizace při řízení kulturní oblasti, byl v něm vytvářen prostor pro tvůrčí iniciativu a pro dialektické řešení vztahu umění a širokých vrstev. Sjezd spisovatelů mohl na tyto pozitivní výsledky, na tuto programovou snahu strany o nové pojetí kulturní politiky bez voluntaristických dogmat a v duchu postupující demokratizace navázat. Stačilo dovolávat se této základny, která je samozřejmě závazná pro všechny členy strany, jak pro kulturní pracovníky, tak i pro nejvyšší politické funkcionáře. Stačilo zkoumat, jak se tento společný program realizuje, a hledat cesty k řešení těch problémů, které ani rezoluce nemohla zcela vyjasnit a vyřešit, anebo těch, která vznikají tím, že se program rezo-

luce důsledně neplní, že někdy ani její zásady nejsou plně a důsledně respektovány. Jisté je, že na obou stranách, na straně literatury i politiky, je tu ještě dost dluhů. Napětí mezi uměním a politikou bude zřejmě vždy, neboť i když se obě strany shodnou ve stejném cíli (socialismus) a v zaměření k němu, přece jen cesty k němu jsou u obou zcela odlišné. Sjednocovat jejich úsilí by měl právě onen společný cíl. Pro literaturu je jím socialistická literatura nebo literatura v socialistické společnosti a odpovídající potřebám jejího kulturního rozvoje. Zdá se ovšem, že tento cíl a zároveň problém (dokonce problém velmi složitý, velmi těžký!) sjezdovou diskusí příliš nezaujal, nebo alespoň rozhodně ne tolik jako problémy kulturně politických podmínek nebo přímo politické praxe. Jen málo hlasů k tomu hlavnímu problému literatury mluvilo přímo. Některé v tomto čísle uvádíme.

Nejde nám tu o to přesnými vážkami kritického rozboru vážit pozitivní a negativní tendence na sjezdu, hodnotit, co jednotliví diskutující řekli pravdivého a podnětného, a v čem některé projevy přivolávají kritickou polemiku nebo alespoň korekturu. Nebylo by například těžké k inspirativnímu patosu, s jakým se mluvilo o hrstce intelligence, která udělala zázrak národního obrození, připomenout, že onen velký historický proces by nebyl realizován bez lidových mas a že právě v oné vítězné, progresivně myslitelské koncepci našich nejpřednějších buditelů měla představa lidu jako dějinného činitele a jako nositele humanistických hodnot místo víc než čestné. A že tento jejich odkaz byl oživen právě v oněch dnes tak kritizovaných poválečných letech a v souvislosti se socialismem. Ale ani tyto korektury by nemohly oslabit myšlenku, která měla vyladit jednání sjezdu pozitivním a výhledovým směrem, myšlenku o tvůrčí a myslitelské velikosti, jež má provázet spisovatelovo dílo, jež má dávat smysl jeho existenci a národní kultuře předpoklad k tomu, aby se mohla směle a oprávněně měřit se světem.

Sjezdová diskuse znovu obnovila otázku, čím a jak naše kultura jako reprezentativní složka národa i státu se prosadí v kontextu světovém. Je zřejmě stále potřebné hovořit o těch věcech a doporučovat pozornosti našich politiků, že právě kulturou nabudeme váhy ve světě. A že jen v kontaktu se světovou literaturou vyroste naše do vyšší úrovně. Škoda jen, že se nikdy neprovede konkrétní srovnání a zhodnocení naší tvorby s konkrétními díly světové literatury. Tahle práce totiž jediná může buď podepřít, anebo zvrátit ony obecně formulované postuláty a teze, případně i pohrdavá gesta nad naším provincionalismem. A také sotva se stanou přesvědčivá slova o světové úrovni naší současné literatury a o její schopnosti být reprezentantem socialistického Československa v oblasti kulturních a ideových hodnot, jestliže se znovu vyhneme opravdovému kritickému objasnění, jaké jsou specifické kvality této literatury. (Nesporně v pojmu specifičnosti bude obsažen i znak socialistické hodnoty nebo hodnoty podmíněné socialismem.)

Škoda že tradiční nechuť hovořit právě o hodnotách literární tvorby a o kritériích kritiky opět obešla onu otázku socialistické literatury. Ta ovšem stejně může být řešena jen praxí, tj. historickou zkušeností. Jenom náznakem šla diskuse v tomto směru. Zdá se, že je snazší i efektnější nastolovat otázky politické nebo filosofické. Ale literatura se tím svých povinností a svých tvůrčích problémů nezbaví. Nelze si dělat ovšem iluze, že by tento nebo příští sjezd tyhle problémy vyřešil. Ani politika to za literaturu neudělá. Může nanejvýš připravit vhodné a podnětné podmínky pro to. Zdá se, že dosud ty podmínky ideální nejsou. Ani podmínky nevytvoří samy umělecké dílo. Mohou je nanejvýš usnadnit nebo i inspirovat. Vytvoří je však jen a jen tvůrce. On také rozhodne, jaké hodnoty bude mít dílo. Mimo jiné také to, zda budeme moci jeho prostřednictvím nabídnout světu hodnoty, které by jej zajímaly. Případně které samy by mohly aspoň kousek toho nového, epochálního experimentu lidstva, jímž je socialismus, spolutvořit.

POZNÁMKA EVALUACE: Podle stylizace je autorem úvodníku šéfredaktor IMPULSU dogmatik prof. František BURIÁNEK.

IMPULS, č. 7/67, 1.září 1967, str. 48. a 482.

IV. SJEZD ČS. SPISOVATELŮ

IMPULS, č. 7/67, 1.9.1967, str. 483. a 484.

13/217/X

LITERATURA DNEŠKA

Diskusní příspěvek Alexandra Matušky

V předsjezdové diskusi Literárních novin řekl Václav Havel, že nevěří, že »různé všeobecné konfese by dnes byly s to pohnout věcmi vpřed – skutečnost kolem nás je tvrdá a manifesty na ni neplatí«.

Nevěřím v to ani já, myslím dokonce, že člověk, který přichází s něčím podobným, musí vypadat trochu směšný právě tak sobě jako jiným. Jestliže přece – ve vší stručnosti a jistě i nedomyšleně – dělám náznak takového pokusu, totiž pokusu o vyznání víceméně všeobecné a nadto i značně starosvětské a staromódní, tak proto, že mi to nedá, abych právě při této příležitosti nezveřejnil některé ze svých nejsoukromějších pocitů, nezveřejnil je starosvětsky a staromódně, tj. podle možnosti bez modelů a bez projektů, bez situace, integrace a identity, ba i bez seberealizace a odcizení: dobře si přitom uvědomuji, čemu se vystavuji.

Viditelně i neviditelně se nad tímto našim sjezdem vznáší deviza svobodné tvorby, svobodného prostoru pro literaturu jako základní podmínky jejího normálního krevního oběhu. Pomyslíme-li nejen na to, kolik deviz nám to přineslo a ještě přinese, ale i na to, kolik a jaké tvořivé energie to už uvolnilo a ještě uvolní, je to dobré, je to znamenité heslo. Avšak neměli bychom exaltovaně absolutizovat, měli bychom se dohodnout, i když na truismu, že svoboda neznamená, že budeme dělat, co se nám zalíbí, ale znamená také, že budeme z vlastního rozhodnutí dělat, co je třeba dělat; není to jen cíl, je to i prostředek; a její váha se rovná váze jejich plodů.

Svobodný je básník a spisovatel, který si neulehčuje svoji práci, který necouvá před překážkami, jež skutečnost staví do cesty jeho umění, který po novém i po starém, anebo i po novém i po starém, zkrátka po svém tyto překážky zmáhá a bez bázně, zle i bez cynismu se podílí na tom, co našel, neusiluje o jiné. Méně, zdá se, je svobodný básník a spisovatel, vedený jen snahou být cosi extra, být originální děj se co děj, snahou odlišit se, pěstovat své zvláštnosti a ještě je ozvláštňovat, umíněně a tvrdohlavě, neboť – všechno je dovoleno«; a tak nakonec nepíše poezii ani prózu, produkuje se jen svoji metodou, která je zároveň jeho koncepcí. Říkám: produkuje se svoji metodou – ale to jen v lepším případě. Neboť v tom horším se pyšní nevlastním peřím, napodobuje svobodně – nesvobodně např. vnitřní monolog, porušování časového sledu, zrušení postav, slovem všechny ty oltářní svátosti nebo konvence, které přece sám nevymyslel a které z něho dělají literáta, člověka, který někdejší skvělé nálezy a objevy přeměňuje na sériové výrobky, šablony.

Křivdím? Myslím, že jen velmi mírně. Neboť je jednou nepochybné – aspoň v tomto pohledu, který upozorňuje na zápory kladů – že jsou díla, o jejichž řemeslné obratnosti není možno pochybovat; že nemají substanci. Člověka potom někdy pokouší myšlenka, jak by bylo dobré, kdyby spisovatel neovládal zmíněné prostředky tak dobře.

Svobodný je básník a spisovatel, který necouvá před překážkami, jež skutečnost staví do cesty jeho umění . . . Je možno dodat: před nemalými překážkami, neboť svět neleží dnes na dlani, takže literatura o něm, složitém, vypovídá složitě, a na hádanky v něm odpovídá hádankami. Avšak k podstatě básníkovy práce, tj. k morálce věci patří neodlučitelně, že si básník a spisovatel i »sám« nastrojuje překážky, což se objektivně projevuje tak,

že se čtenář vyzná v básníkově světě snáze méně než básník ve skutečném světě; co by mělo zajímat obě strany, autora i čtenáře, zajímá už jen autory; literatura se zvýšeně autonomizuje, zůstává v úzkém svazku se skutečností, vystupuje však z federativního svazku se čtenářem. Jen se čtenářem? Pocit sanskrtu, pocit odtažitých, měl bych říci preciznich matematických počtů a výpočtů mají nad výtvory svých básnických druhů básníci sami – ptal jsem se na to dvou – tří mezi nimi, a ne nejmenších, a potvrdili mi to. Ve styku s mnohými díly se člověk zkrátka cítí jako ztracený, pokud k nim neobjeví klíč. Když ho však najde, ztrácejí se mu zase tato díla, protože se ukáže, že jimi vládl jen křížovkářský princip.

Za výlučné vlády socialistického realismu jsme rozuměli, i když jsme se nenamáhali. Nyní často nerozumíme, i když se namáháme. Neradi hovoříme o těchto věcech, abychom se nezdáli hloupějšími než jsme.

Jestliže se tato epocha nebude mít za co hanbit, bude to zajisté i pro neumdlené a neumdlévající výzkumnictví svého umění a literatury a jeho výsledky. Tyto výsledky jsou velké, i když zvláštní. V našem nehostinném světě, který už dávno přestal být boží, ba i božský a je už jen bohovský, ve kterém došlo k obrovskému výprodeji starých, tradičních hodnot, víry a naděje, ovšem ne vinou spisovatelů, v tomto světě literatura už dávno přestala být okrasou i touhou po kráse, zřekla se povznášení i delektování, nechce být útěchou, ani odpočinkem, ani nábradou za cokoliv v životě.

Za vlády socialistického realismu každý měl, a když neměl, lehce našel. Nyní všichni hledají a každý hledá, pod to se nejde, důraz je spíš na cti hledání než nalezení, parola zní hledat a nenajít, nalezení se nepokládá za tak chvalitebné jako hledání. Proto je možno konstatovat, že literatura naší doby zůstává v estetice a esteticismu, ačkoli je to u jejich nejlepších představitelů její poslední starost. Zůstává v nich, neboť se – i ona – uskutečňuje jen zobrazováním, i když svéráznéhо typu, jen tím, že se zúčastňuje doby, neutíká od ní a nic z ní nezatajuje tím, že vrací hlas neklidu, nejistotě a chaosu; zůstává v nich, neboť nemá kuráž, okouní nepoddávat se proudu, oponovat mu, poutat rozpoutané i jinak než umělecky, odpovídat nejen chaosu, ale i oné hluboké potřebě, kterou pociťuje i redukovaný člověk a právě on nejvíce: uzřít aspoň zásvit světla v tmách.

Je možno si totiž ještě představit literaturu, která bez obav, že ji nazvou konvenční, nebude znovu objevovat, co jako echo křesťanského mementa mori – objevila literatura po největší válce všech dob, po druhé světové, ve které umřely násilnou smrtí miliony lidí, totiž, že člověk umírá i přirozenou smrtí ... Je možno si ještě představit literaturu, která sice nebude přímým návodem k jednání, která však, jak říká Ludvík Vaculík, vmůže přivést člověka do stavu, kdy dokáže uskutečnit, co už dávno chtěl udělat, a ne jen v intimní sféře, ale i v širší, politické oblasti ... A možno si do třetice představit literaturu, která nebude hledat jen nové, která se bude dívat i po tom, co zde už bylo, co se však ztratilo nebo ztrácí, a nebude to muset být ani představa ztraceného ráje, ani příslib šťastného zlatého věku.

Ve věku totálního nazírání, kterému se věci jeví jednak jako od sebe příkře oddělené, izolované, jednak jako úzce se prostupující a prolínající, tedy ve věku, ve kterém stojí vysoké i nízké, pravda i nepravda, dobré i zlé i ostře proti sobě i nerozeznatelně vedle sebe, to spisovatel nemůže mít lehké. Ale ten, kdo se nezalekne a odváží se, ačkoliv jen velkého zjednodušení a velké prostoty, jakou vládl před lidským věkem Tolstoj a jaká září až do našich dob z díla Saint Exupéryho, ten nebude moci být nazván nesvobodným.

Nakonec – skoro váhám. Nesmírně si vážím Archimeda, který si před vojákem chránil své kruhy, Goetha a jeho výzkum přírody i za hřmění bitvy, Joyca, který nechal světové války – té první – a psal si svého Ullyssa. To byla jejich svoboda. S naší, domnívám se, je to trochu jinak: Literatura je pevnost, ale rozhodně ne taková, že by se k nám v ní nikdo nedostal a sama nic nedostala. Proto se, myslím, o ní říká, že je to jen literatura.

IMPULS, č. 7/67, 1. září 1967, str. 483, a 484.

IMPULS, č.7/67, 1.září 1967, str. 485. a 486.

REALISTICKÁ ESTETIKA JE MRTVÁ?

15/217/X

Diskusní příspěvek Jaroslava Janů

Protože jsme na sjezdu spisovatelů, který se má zabývat také tím, jak vypadají věci literatury, chci upozornit na jeden rys naší literárně teoretické a kritické situace, který se, podle mého názoru, promítá do napětí oné »dualistické kontraverze«, jež se tak vyostřila v předsjezdových diskusích. Ve sváru mezi »tradicionalisty« a »modernisty« hraji totiž, soudím, větší roli, než jsme byli dosud ochotni si přiznat, nerovnoměrnost odborné teoretické připravenosti a výzbroje obou stran. Shodněme se, kvůli zjednodušení, a abychom vycházeli pokud možno nikoliv z odstínů, nýbrž z rudimentů, že jde o soutěž dvou estetických koncepcí, realistické a avantgardní. Co zjistíme? Zatímco avantgardní teorie, jejíž rozvoj se dosud opíral o řadu faktorů tak známých, že je zde nebudu rozvádět, dosáhla v posledních letech neobyčejné metodologické vyspělosti a dokázala obnovit kontinuitu s předchozími avantgardními hnutími, realistická koncepce a její metodologie leží v hluboké krizi, k níž došlo v druhé polovině padesátých let, vlastně permanentně úborem, ustrnula na překonaných pozicích, nedokázala se přizpůsobit změněné kulturní atmosféře, neobrodila se, zaostává za problémy a ztratila v soutěži tempo. Jsou to nepříjemná slova, nepříjemná zjištění, ale myslím, že jim nelze upřít racionální jádro.

Uvedu názorný příklad diskreditace realistické estetiky: Ivan Klíma uveřejnil v č. 1 a 2 Orientace obsáhlý, myšlenkově bohatý, seriózní rozbor Kunderova Žertu a Vaculíkovy Sekyry, o nichž panuje vcelku obecná shoda, že jimi současná česká próza dosahuje uměleckého vrcholu. Klíma konstatuje, že oba romány stojí »cele mimo současné módy«, ale vzápětí věnuje celý oddíl studie vyvracení možného pojetí, že by snad obě díla byla spjata s tradicemi prózy realistické. Spojitosti jsou prý jen zdánlivé: pevné rozložení v čase i v prostoru, pozorná kresba charakterů, lidských osudů atd. Ideálem realistické prózy prý bývá nápodoba, ideálem nápodoby je objektivita. Věci se mohou sběhnout pouze tak, jak připouštějí zákony kauzality. Ideálem kauzality jsou kauzální zákony samy, resp. podrobení lidských osudů především těmto zákonům. Realistická próza má proto tak málo místa nejen pro absurditu a iracionální dění, ale i pro svévolnou a jednostrannou interpretaci lidských osudů. Nuže, to jsou jedno za druhým ona primitivní kritéria tvořící krunýř, do do něhož byla sevřena tato umělecká koncepce za schematické éry socialistického realismu. A protože do těchto jednoduchých přihrádek se nedá vměstnat ani Žert ani Sekyra, stačí to autorovi k závěru, že oba romány nelze subsumovat pod realistickou tradici. Neminím Ivanu Klímovi nikterak vyčítat, že tak soudí. Takhle nízko kurs realismu vskutku poklesl, je to docela oprávněný pohled podle systému konvencí, které ještě před několika lety byly vtloukány do hlav a ukrutně vážně platily. Od té doby u nás systém realistické poetiky a estetiky nikdo znovu neaktualizoval, »nepřehodnotil«, založel v kramárně, kam se odkládá haraburdí, které už dosloužilo svůj věk. Kdyby tomu tak nebylo, kdybychom byli tak příliš překotně neopustili staré tradiční míry a váhy, protože jednou selhaly, velmi pravděpodobně by se nyní romány Kunderův a Vaculíkův stavěly pod rentgen estetického rozboru t a k é jako díla realistická už proto, že jejich uměleckou ctižádostí je opět zápasit o obraz c e l k u skutečnosti a ne toliko jejího dílčího výseku. Avšak nejde jenom o rozeznání t é t o souvislosti obou děl s tzv. realistickou koncepcí tvorby, založené na přímém (nedeformovaném) spojování tematických prvků s životními jevy: Realistická estetika byla po mém názoru spojena s hodnocením nikoliv jen »neosobní« dimenze artistní dokonalosti, tj. intelektuálního formátu díla, nýbrž i s hodnocením dimenzí, v nichž se tu obráží či neobráží celá lidská duše se svými potřebami pravdy, dobra, krásy, čili psychologická a mravní hloubka člověka, živé rozměry jeho lidství. (Přibližně zřejmě v témž smyslu zde včera mluvil Alexander Matuška o »Substanci« v díle.) A kdybychom disponovali i takovouto optikou vnímání hodnot, ukázalo by se zároveň, co je pro diferencovaný estetický soud přece základně důležité, totiž že oba romány, o nichž

je řeč, Žert a Sekyra, nestojí tak docela v jedné řadě, nejsou v téže hierarchické rovině – Vaculíkův román sahá esteticky výš než Kunderův.

Snad se mi podaří – pokud je to v nutné stručnosti možné – vysvětlit jasněji, oč mi jde na avantgardní devize, jak lze v umění jedině dosáhnout osvobodivé dospělosti, na programu, který razil Milan Kundera už ve sbírce Monology z r. 1957. Onen program zní: B ý t b á s n í k e m t o z n a m e n á / j í t i a ž n a k o n e c // N a k o n e c p o c h y b / n a k o n e c v á š n ě / n a k o n e c z o u f á n í // P a k t e p r v s e č í t a t / D ř í v n e D ř í v n e // N e b o s e m ů ž e s t á t / ž e s o u č e t ž i v o t a / v y j d e t i s m ě š n ě n i z k ý // Ž e s e j a k o d í t ě b u d e š p o t á c e t / v ě č n ě j e n v m a l é n á s o b i l c e // B ý t b á s n í k e m t o z n a m e n á / j í t v ž d y n a k o n e c.
Nic proti této devize skeptické tvůrčí důslednosti, ta koncepce byla zákonitě nutná a v daných vývojových podmínkách zcela organická: ji v prvé řadě vděčíme za velký umělecký progres např. české prózy posledních let. Uskutečňováním tohoto Kunderova »manifestu« vplynula naše literatura znovu do světového kontextu a přihlásila se v něm o závažné (a úspěšné) slovo. Ale pozor! Na k o n c i je tedy i podle citovaného výchozího programu naší moderny a avantgardy umění v e l k é n á s o b i l k y. A nedalo by se říci, že tímto cílovým postulátem vlastně sám sebe překračuje a heglovsky »ruší« ústřední princip avantgardní tvorby a její estetiky, která tak jako tak svým rozšířením zorného pole postupně ztrácí specifický pro modernismus charakter výlučnosti a »oposičnosti«, a že by přiměřenější podstatě věci bylo nadále mluvit – zvlášť v ontologii socialistické literatury, která hledá své rozeznávací znaky – spíše o moderní tvorbě a estetice realistické? A nevyniká – abychom uzavřeli logický kruh – Vaculíkova Sekyra nad Kunderův Žert proto, že pronikla dál a komplexněji do té už zase spíš »realistické« v e l k é n á s o b i k y?

Závěrem bych chtěl ještě jen poukázat aspoň na jeden příklad, že estetické myšlení v staronové kategorii realismu není mrtvé zdaleka ani v západním světě, třebaže se tu desítky teoretiků snaží dokázat, že tomu tak je a musí být, protože v soudobém vědomí již neexistuje celistvá skutečnost a rozpadlo se i celistvé lidské individuum. Tak nejnověji pléduje Heinrich Böll v znamenité esejistické knížce Frankfurtské přednášky (1966) za pojetí tvorby, jež nazývá novým, humánním realismem, a zkouší proformulovat tzv. estetiku »humánního a sociálního«. Böll ji zakládá na obtížném, jak přiznává, trpělivém obnovování, znovunalézání ztraceného. Nedá se rušit odcizením, zvěcněním, roztříštěností, redukcemi a deformacemi člověka; nepopírá, že toho všeho je náš poválečný svět plný, ale považuje za fundamentální úkol umění – za p ř i r o z e n o s t umělce a podstatu jeho poslání – tyto jevy ve vědomí lidí své doby překonávat, z vědomí odreagovávat a vnášet do něho naopak zase základní elementární jistoty, jaké jsou odpradávna obsaženy v nejlepších kulturních tradicích.

Myslím, že důkladně znovu teoreticky promyslit problematiku realismu by nám rozhodně stálo za širší diskusi.

IMPULS, č. 7/67, 1. září 1967, str. 485. a 486.

LITERÁRNÍ NOVINY, 8. září 1967, str. 2.

OZNÁMENÍ SEKRETARIÁTU SČSS

V neděli 3. září otiskl britský týdeník Sunday Times provolání, které nazývá „Manifestem československých spisovatelů světové veřejnosti". Na tento mírně řečeno podezřelý text odpověděl sekretariát Svazu čs. spisovatelů:

Sekretariát Svazu čs. spisovatelů v Praze oznamuje, že prohlášení, které otiskly londýnské Sunday Times a které mu údajně měli poslat čs. spisovatelé, nevydal ani Svaz čs. spisovatelů, ani jeho volené orgány, ani se na něm jakýmkoliv způsobem nepodíleli. Sekretariátu SČSS není rovněž známo, že by je připravili čs. spisovatelé nebo jejich skupiny samostatně.

UČITELSKÉ NOVINY, 31. srpna 1967, str. 3, 4. a 5.

17/217/X

VZDĚLÁNÍ A EKONOMICKÝ ROZVOJ

/ Úryvek /

ING. JIŘÍ KOSTA, CSc

Naše republika patří již tradičně k zemím s vysokou úrovní základního vzdělání. O tom svědčí i poslední údaje UNESCO o gramotnosti ve světě kolem roku 1960. Podle této statistiky byla míra negramotnosti v celosvětovém měřítku 39,3 proc., v evropském průměru pak 5,8 proc.[4]) Podle sčítání lidu z r. 1961 bylo v ČSSR jen asi 1 % obyvatel nad 14 let bez jakéhokoli školního vzdělání.[5]) Je třeba vidět, že již pouhé základní znalosti, dosažené v prvních letech školních vyučování, vytvářejí důležitý předpoklad pro řádný chod vyvinuté ekonomiky. V USA se před několika lety pokusili o zhodnocení hospodářských výsledků dvou závodů, jednoho v mateřské zemi a druhého v Latinské Americe. V obou závodech byl shodný výrobní program, obdobná technická příprava výroby a dokumentace, stejně kvalifikovaný řídicí aparát včetně expertů. Jediný rozdíl spočíval v základních znalostech dělníků a v rozdílné infrastruktuře, tj. dopravní a komunikační síti, bytovém hospodářství apod. V USA sice nebyla většina dělníků vyučených, avšak dělníci měli základní školní znalosti. Závod byl v prostředí vyspělé ekonomické severoamerické infrastruktury. Značné části jihoamerických zaučených dělníků chyběly vědomosti ze základní školy, rovněž infrastruktura byla na nízké úrovni. Zatímco závod v USA dosáhl velmi dobrých výsledků, stala se tatáž výroba v Latinské Americe ztrátovou.

Československé hospodářství má však nejen výhodné postavení, pokud jde o úroveň základního vzdělání, nýbrž disponuje rovněž značným počtem absolventů škol II. cyklu s maturitou. Podle údajů UNESCO[6]) připadalo v roce 1963 na 100 mladistvých, kteří v té které zemi v určitém věku navštěvují základní a střední školy, tedy školy I. a II. cyklu:

v USA	100 žáků,
v SSSR	97 žáků,
ve Francii	94 žáků,
ve Velké Británii	93 žáků,
v Norsku	90 žáků,
v NSR	87 žáků,
v ČSSR	87 žáků,
v Maďarsku	81 žáků,
v NDR	78 žáků,
ve Švédsku	77 žáků,
v Rakousku	68 žáků,
v Itálii	62 žáků.

Přes značné úsilí statistiků je sice srovnatelnost jednak vzhledem k nestejným typům škol a věku žáků jednak v důsledku nestejné úrovně škol v různých zemích vůbec (například maturita v USA je ve srovnání s evropským průměrem méně náročná) více než problematická, pro Československo lze však přece jen učinit obecný závěr, že ve srovnání s jinými vyspělými zeměmi je začátkem šedesátých let v Československu školní docházkovost mládeže v I. a II. cyklu v relaci k demografickému potenciálu mládeže poměrně intenzívní.

Pokud jde o celkové růstové trendy dvou rozdílných typů škol II. cyklu, které končí maturitní zkouškou, škol gymnaziálního a odborného typu, odpovídají počty středoškoláků v Československu vcelku trendům v jiných vyspělých zemích. Jak však ukazují údaje pro střední všeobecně vzdělávací a pro střední odborné školy zvlášť, jsou tendence různých zemí a postavení Československa rozdílné. Tak rostl podle údajů UNESCO počet studujících na gymnasiích od r. 1955 do r. 1964 například v Maďarsku o 109 %, v Polsku o 101 %, ve Francii od téhož roku do r. 1963, tedy za kratší období, dokonce o 116 %. V Československu došlo za uvedených 9 let k přírůstku o pouhých 46 %, který je podobný jako přírůstek v Belgii, Švýcarsku a Velké Británii.[7]) Naproti tomu vzrostl v ČSSR počet studujících středních odborných škol daleko rychleji než ve velké většině srovnatelných zemí.[8])

Podobný obraz poskytují rovněž empirická data o vývoji studujících a absolventů vysokých škol. Protože tyto údaje byly podrobně rozebrány a publikovány na jiném místě, uvedeme jen příslušné závěry: „Tempa růstu v počtech vysokoškolských studentů v ČSSR byla za celé poválečné období ve srovnání s vysoce vyvinutými zeměmi na Západě relativně vysoká . . . Na 100 mladých obyvatel příslušné věkové skupiny připadá . . . (z řady srovnatelných zemí) . . . po USA nejvíce vysokoškoláků i absolventů na Švédsko, s nimiž udržuje krok i Československo. U ostatních zemí jsou příslušné ukazatele nižší".[9])

Absolutní a relativní počty studujících netvoří však jediné ukazatele o vkladech do vzdělání. Z hlediska efektu je navíc důležité, kolik finančních prostředků se vzdělávací činnosti věnuje. Zároveň s počty studujících rozhoduje o rozsahu výdajů též úroveň vybavenosti školských zařízení, počet žáků připadajících na jednoho učitele atd. Data UNESCO z roku 1962 a vlastní odhady ukázaly, že procento výdajů na školství z národního produktu není v Československu v mezinárodním měřítku zvlášť vysoké, spíše se udržuje na dobrém mezinárodním průměru.[10]) Novější propočty však ukazují, že kolem r. 1964 je Československo při srovnání podobného ukazatele, podílu veřejných výdajů na vzdělání na ná-

---

[3]) Viz například O. Šik, K problematice socialistických zbožních vztahů, Praha 1964.

[4]) Statistical Yearbook UNESCO — 1956, str. 32.

[5]) Vývoj společnosti ČSSR v číslech, SEVT Praha 1965, str. 103.

[6]) Statistical Yearbook UNESCO - 1965, str. 124—132.

rodním důchodu, mezi řadou vybraných zemí na posledním místě (viz tabulku níže). Příslušné ukazatele by bylo třeba co do spolehlivosti prověřit; nicméně nás opravňují podle našeho názoru k tomu, abychom upozornili na nebezpečí zaostávání, jestliže nedojde v naší ekonomice ke zvýšení podílu výdajů na vzdělání ať už podstatně větším objemem celkových částek věnovaných těmto účelům, nebo relativním snížení prostředků pro jiné účely.

Podíl veřejných výdajů na vzdělání na národním důchodu:

Země	Rok	%
Belgie*)	1964	9,9
USA*)	1963	8,7
SSSR	1964	8,1
Švédsko*)	1961	8,1
Itálie*)	1961	7,5
Jugoslávie	1964	6,4
Maďarsko	1964	5,1
ČSSR	1964	5,0

*) Vlastní odhad podle relací, které jsou v důsledku nestejného pojetí národního důchodu v kapitalistických a socialistických zemích autorem přepočteny na základě údajů sovětské statistiky.

Prameny: Statistical Yearbook 1965, UNESCO 1966, tab. 21, str. 356 a d.
Narodnoje chozjajstvo SSSR v godu 1962, 1963, 1964, 1965.

Přes tuto kritickou poznámku se nedomníváme, že zmíněné nedostatky při vynakládání prostředků na rozvoj školství, např. nedostatečné vybavení vysokých škol, sehrály významnější roli při zaostávání technického rozvoje v československém hospodářství, které bylo právem kritizováno stranickými a hospodářskými orgány, nebo při stagnaci československé ekonomiky z let 1962—1964. Ani ta skutečnost, že se vždy nepodařilo sestavit plány rozvoje školství v dostatečné návaznosti na perspektivní vývoj ekonomiky, ať už z hlediska struktury podle povolání, podle studijních směrů nebo v jiné poloze, nebyla podle našeho soudu v příčinné souvislosti se známými potížemi v naší ekonomice. Aby tu nedošlo k nedorozumění:

Některé zásady a úvahy vyslovené v první části přednášky k perspektivním trendům ve struktuře pracovní síly a v systému školské přípravy bude patrně třeba hlouběji a lépe aplikovat na naše poměry. V tomto směru se nelze spokojit s dnešním stavem. **Jádro problému však spočívá ve vztahu investic do vzdělání k systému řízení naší socialistické ekonomiky.**

Vzdělání v nové ekonomické soustavě

V průběhu diskusí o nedostatcích centrální administrativní soustavy řízení a při zpracování příslušných analýz dospívali naši ekonomové k jednoznačnému závěru: starý direktivní systém řízení, který měl své objektivní oprávnění jen za určitých podmínek a na určitém stupni vývoje socialistického hospodářství, nedokázal zabezpečit racionální rozmístění výrobních zdrojů, zajistit optimální kombinaci jednotlivých prvků výrobních prostředků, pracovní síly a „investic do člověka". Pokud jde o vklady do vzdělání, nevytvořil dostatečný zájem o využití těchto činitelů. Plnění ukazatelů plánu vyžadovalo spíše jistou rutinu než hlubší znalosti při řízení a rozhodování. Vyplácelo se více zachovat dosavadní výrobní program a existující technologii než využít objevů a prosadit změny ve výrobě. Zkušený praktik se osvědčil zpravidla lépe než teoreticky fundovaný a talentovaný odborník. Starý systém vytvářel spíše antistimuly proti využití fondu vzdělanosti.

V nové ekonomické soustavě řízení však dosavadní zkušenosti nejsou příliš povzbudivé. Již dříve se projevující potíže při rozmisťování mládeže odborných a vysokých škol se v mnoha případech stupňují. Řada podniků dává při přijímání pracovníků pro nižší mzdové náklady přednost méně kvalifikovaným osobám. Plánovací orgány se pod vlivem odvětvových ministerstev a generálních ředitelství brání perspektivnímu zvyšování počtu studujících. Jak hodnotit tyto úkazy? Máme snad skutečně přebytek studujících v II. a zejména v III. cyklu? Nebo nefunguje ona motivační stránka při využívání potenciálu vzdělání?

Řada rozborů ukázala přesvědčivě, že v Československu nedošlo ani nedochází k „nadprodukci" vzdělaných odborníků. Potíže při výběru a rozmisťování mládeže ze škol nevyplývají — až na jisté výjimky u některých úzkých specializací — z přebytku kádrů vysoké kvalifikace, nýbrž z neracionálního hospodaření s kádrovým fondem, již po léta se právem kritizuje, že v mnoha řídících, odborných a zejména v teoreticky náročných funkcích je podíl vysokoškolsky vzdělaných pracovníků, popř. podíl odborníků s maturitou nedostačující, o čemž lze uvést řadu příkladů, které byly mnohokrát publikovány.[11])

Podle našeho názoru stále ještě u nás nepůsobí zájmová klima v takovém směru, aby se plně využívalo intelektuální a odborné kapacity, kterou jsme sami vytvořili. Pokud jde o ekonomické podněty, nenastal dosud kýžený obrat. Jen příliš nesměle se prosazuje deniveliza ce v odměňování. Zájem podniků v nové soustavě, jejíž některé (i když ne všechny) klíčové nástroje byly již od počátku roku zavedeny, se projevuje v otázkách kvalifikace zatím jen krátkodobě, dalo by se příznačněji říci — krátkozrace. Zdá se nám, že chybí komplexní působení tlaku trhu, a to nejenom trhu přítomného, nýbrž především trhu budoucího. Není zřejmě náhodou, že právě v soudobém kapitalismu, kde podnikatel v otázkách personální politiky sotva rozhoduje výhradně pod zorným úhlem rentability, směřuje poptávka výrazně po vysoce kvalifikované vzdělané pracovní síle. Jistě ne náhodou tvoří převážnou většinu nezaměstnaných, jejichž podíl se např. v USA stále ještě pohybuje kolem 4 %, pracovníci bez základního nebo vyššího vzdělání.

Bude-li na socialistický podnik plně působit ekonomický tlak, obstojí jedině taková hospodářská jednotka, která dokáže lépe realizovat technický pokrok, využít pohotověji poznatků z vědy, výzkumu a vývoje, měnit pružněji výrobní program a výrobní postupy. Pak se teprve ukáže, že neobstojí ten podnik, který sice z krátkodobého hlediska uspořil nějakou korunu na mzdových nákladech, který však v delším časovém rozmezí pro nedostatečnou úroveň řídících a odborných kádrů zaostal. Cesta ze začarovaného kruhu po našem soudu nespočívá, jak se někdy doporučuje, v obnovení nebo posílení direktivity při rozmisťování mládeže. Jedinou schůdnou a trvale účinnou cestu vidíme v důsledném zavádění a dalším prohloubení ekonomické soustavy řízení, opírající se o syntézu plánu a trhu v socialistických podmínkách.

Nelze však podle našeho mínění spoléhat výhradně na působení ekonomických nástrojů. Při rozhodování jednotlivců i kolektivů nutno počítat se silným vlivem mimoekonomických podnětů, i když některé z nich jsou úzce spjaty s hmotnými stimuly. Myšlenkové a citové ovzduší působí např. tím silněji, čím bezprostřednější je ovlivněno hmotnými a přímo existenčními podmínkami lidí. Pracovníci, kterým chybí při vykonávání určité funkce potřebné vzdělání, budou svými názory a pocity nutně ovlivňovat své okolí v takovém směru, aby nemusili uvolnit své místo kvalifikovanému odborníku.

---

[7]) Statistical Yearbook UNESCO — 1965, str. 101 a d.
[8]) Statistical Yearbook UNESCO — 1965, str. 209 a d.
[9]) J. Kosta, Rozvoj čs. vysokého školství ve světle mezinárodního srovnání, Vysoká škola č. 8/1967, str. 244, 245.
[10]) J. Kosta cit. článek, str. 242.
[11]) J. Kosta: Strukturální změny společenské pracovní síly ve světle mezinárodního srovnání, Polit. ekonomie č. 1/1967, str. 29—42.

Přitom nemusí být takovéto počínání vždy vědomé, tím méně pak doprovázené nedobrými úmysly, avšak objektivně vzato přispívá takto pěstované povědomí k neefektivnímu hospodaření kvalifikovaným potenciálem a překáží ekonomickému rozvoji. Jistou roli tu mají i zastaralé představy, že o našem blahobytu rozhodují „mozoly našich rukou", i když nelze absolutizovat podíl intelektuální potence pro hospodářský růst soudobé společnosti, bylo by stejně nesprávné měřit loktem, který se stal anachronistickým.

Posuzujeme-li specifičnost československého hospodářství a jeho růstových možností, je význam vzdělání pro jeho další rozvoj mimořádně důležitý. Naše výrobní zdroje jsou velmi omezeny: neoplýváme přírodním bohatstvím, naše výrobní kapacity nelze extenzivně rozšiřovat do nekonečna i populační potenciál je víc než limitován. Naproti tomu máme nemalé tradice v dovednostech dělníků, ve znalostech odborníků, ve vědomostech teoretiků. Naše socialistická společnost vytvořila předpoklady pro optimální využití schopností bez ohledu na sociální postavení, národní nebo rasovou příslušnost. Dáme-li tedy plný průchod talentu lidu, jehož vzdělání se stane hybnou silou dalšího rozvoje, nemusíme se ani obávat výsledků v soutěži různých společenských zřízení, o níž říká příznačně Radovan Richta:

„Bez přehánění lze tvrdit, že společnost s nejlepší vědeckou a vzdělávací soustavou zaujme v budoucnu takové postavení ve světě jako kdysi stát s největším přírodním bohatstvím a poté s největším průmyslovým potenciálem."[12]

---

12) Radovan Richta a kol., Civilizace na rozcestí, Praha 1966, str. 67.

UČITELSKÉ NOVINY, 31. srpna 1967, str. 3,4. a 5.

REPORTÉR, č.16/67, 11.8.-25.8.1967, str. 1. a 2.

JEDINEČNÁ PRAXE

Přijměte, prosím, můj nejupřímnější pozdrav z Kanady. Jsem československý student Vysoké školy ekonomické v Praze a doma patřím mezi stálé čtenáře Reportéra, kterého si velice vážím.

Nyní jsem na odborné ekonomické praxi v Kanadě, prostřednictvím AIESEC (Association Internationale des Etudiants en Sciences Economiques et Commerciales), jež pracuje na Vysoké škole ekonomické v Praze a v Bratislavě prostřednictvím ÚV ČSM a MSK již druhý rok. Čs. studenti ekonomie dostali jedinečnou možnost zdokonalit své odborné a jazykové znalosti praxí v kterékoliv z 41 členských zemí v oboru podle přání v případě, že splňují určité požadavky. Já jsem si vybral v minulém roce Westminster Bank, Ltd. v Manchestru a letos pracuji u největší státní společnosti provincie Ontario v Kanadě, u Ontario Hydro v Torontě.

Jsem nesmírně šťasten a důvěry, které se mi dostalo, si nesmírně vážím. Něco podobného přeji všem mladým lidem u nás a především to přeji našemu hospodářství. Je to způsob vzdělání, který lze těžce nahradit doma a který zde, v zemi, kde se za vzdělání draze platí, nestojí nic ani mne, ani náš stát. Během své praxe si vydělávám 112,— Can. $ týdně, což bohatě stačí na zdejší pobyt a na cestu domů. Nemusím připomínat, že tyto peníze nejsou pouhým gestem od společnosti, ale odměnou za práci. Po večerech studuji v universitní knihovně, diskutuji se zdejšími studenty a Kanaďany vůbec. Mám téměř neomezený přístup k mnohým zdrojům informací a Kanaďané mi všude vycházejí laskavě vstříc.

Jsem tedy šťasten a hrdý na svůj úspěch. Po mně by teď již měli přijít další. Nepochybuji, stane se, ale tu cestu, kterou jsem prodělal já, jim nepřejí. Oběhat celou řadu institucí a (nakonec „uhnat" devět různých razítek! To musím přiznat, že mne tam naštěstí znali, protože jsem dlouholetý funkcionář ČSM.

Nehledáme dobrodružství nebo rekreaci, ale vzdělání. Přitom nikdo z nás nežádá nic „hmotného".

Miloš MOTOŠKA, Toronto